

ALANYI EXPERIENSI IGÉKRŐL A MAGYARBAN

Jurth Réka

Bevezetés¹

Ebben a tanulmányban azokat az intranszitiv alanyi experienszi (IAE) igéket (1b) vizsgálom meg a magyar nyelvben, amelyeknek van egy tranzitiv alanyi experienszi (TAE) párjuk (1a). Az utóbbi igecsoportba tartozó igék alkotják Belletti–Rizzi (1988) ún. *temere* osztályát. Ide tartoznak, többek között, olyan igék, mint a *csodál, élvez, gyűlöl, imád, sajnál, szán, szeret, utál*. Ezeknek az igéknek az IAE párjaik a *csodálkozik, élvezkedik, gyűlölködik, imádkozik, sajnálkozik, szánakozik, szeretkezik, utálkozik*. A tanulmányban azokkal az igepárokkal foglalkozok, amelyek között a formai kapcsolaton túl egyfajta szemantikai kapcsolat is megfigyelhető, a tranzitiv tagból következik az intranszitiv tag és vice versa; ilyen az *élvez-élvezkedik, gyűlöl-gyűlölködik, sajnál-sajnálkozik, szán-szánakozik, utál-utálkozik*. A *csodál-csodálkozik, imád-imádkozik, szeret-szeretkezik* eseteiben ez a jelentésbeli kapcsolat nem feltétlenül érvényesül.²

- (1) a. *János utálja Máriát.*
b. *János utálkozik.*

Az *utál-utálkozik* típusú alternáció – ezen belül különösen a tárgyatlan változat – eddig kevés figyelmet kapott a szakirodalomban. Ez a váltakozás első ránézésre hasonlít egy az experienszi igék körében általánosabban elterjedt alternációhoz, amikor is egy tranzitiv tárgyi experienszi (TTE) igének (2a)

¹ A kutatást a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) K 111918 nyilvántartási számú projektje támogatta. Szeretnék köszönetet mondani a LingDok 20 közönségének és a tanulmány bírálójának, Szécsényi Tibornak, a konstruktív kérdéseikért és megjegyzéseikért. Szeretném megköszönni Rákosi Györgynek, a témavezetőmnek, hogy átnézte és megjegyzésekkel látta el a tanulmány első változatát. Végül, de nem utolsó sorban hálásan köszönöm Scheibl Györgynek, a kötet szerkesztőjének a munkáját. Minden, a tanulmányban maradt, hibáért engem terhel felelősség.

² A *csodál-csodálkozik, imád-imádkozik, szeret-szeretkezik* igepárok tagjai közötti szemantikai viszony kevésbé transzparens a mai nyelvhasználatban, viszont történetileg kapcsolódnak egymáshoz. A *csodál* [13. század eleje] és a *csodálkozik* [1495 k.] egyaránt a *csoda* [13. század eleje] (ószláv **cu-* ‘észlel, érzékel’) származékai. Az *imádkozik* [1372 u.] az *imád*-ból [12. század vége] ered; az utóbbi a következő jelentésfejlődésen ment keresztül: ‘varázsol, varázsigét mond’ → ‘varázsigével könyörög valamiért’ → ‘valakihez könyörög’ → ‘istenként tisztel’. A *szeret* [1198] feltételezett alapja a *szer* ‘társul, egyesül, összeköt, összekapcsol’ jelentése lehetett, a *szeret* pedig a *szeretkezik* [1585, 1821] származékának az alapszava, l. Zaicz (2013).

megjelenik egy intranzitív tárgyi experienci (ITE) párja (2b). A TTE igék, mint például az *aggaszt*, *bosszant*, *érdekel*, *idegesít*, Belletti-Rizzi (1988) ún. *preoccupare* osztályába tartoznak. Ezeknek az igéknek az ITE párjuk az *aggódik*, *bosszankodik*, *érdeklődik*, *idegeskedik*.

- (2) a. *A hírek aggasztják Jánost.*
b. *János aggódik (a hírek miatt).*

Az *aggaszt-aggódik* típusú alternáció egy igen gyakori jelenség, megjelenik többek között a héberben, l. Reinhart (2001), a görögben, a románban, l. Alexiadou–Iordăchioaia (2014) és a magyarban is, l. Rákosi (2006).

Az IAE és az ITE igék hasonlóan tűnhetnek első ránézésre, viszont több tulajdonság mentén is eltérő viselkedést mutatnak. A tanulmány a következőképpen épül fel. Az első fejezetben az *aggaszt-aggódik* és az *utál-utálkozik* típusú igepárok aspektuális tulajdonságait tekintem át, a második fejezetben pedig ezeknek az igéknek az ágenses jegyeit veszem szemügyre. A harmadik fejezetben az igék unergatív tulajdonságai kerülnek előtérbe, a negyedik fejezet pedig ehhez kapcsolódóan az igék argumentumszerkezetét vizsgálja. Az ötödik fejezet az igék morfológiai sajátosságaival foglalkozik, amit a hatodik fejezetben az alternáló igék jellemvonásainak rövid összefoglalása követ. Mindezt a hetedik fejezetben az *utálkozik* típusú igék argumentumstruktúrájának az elemzése zárja. Ugyanebben a fejezetben Reinhart (2000, 2001) Theta Rendszerének elméleti keretein belül javaslok egy olyan lexikai szabályt, ami TAE igékből IAE igéket hoz létre úgy, hogy megőrzi az IAE igék tanulmányban felderített tulajdonságait.

1. Aspektuális tulajdonságok

A TTE igék csoportja aspektuális szempontból meglehetősen változatos az angolban, l. Pesetsky (1995), Landau (2010), a lengyelben, l. Rozwadowska (2005), a görögben, a románban, l. Alexiadou–Iordăchioaia (2014) és a magyarban, l. Komlósy (2000), É. Kiss (2004), Rákosi (2006, 2015) egyaránt. A TTE igék és ezek ITE párjai a telikusság tekintetében egy heterogén csoportot képeznek. A telikus és atelikus viselkedést az α idő alatt és α időn át időhatározók segítségével különböztetem meg Kiefer (2009) alapján.

- (3) a. *A hírek egy perc alatt / *egy percen át felidegesítették Jánost.*
b. *János egy perc alatt / *egy percen át felidegesedett a hírektől.*

- (4) a. A hírek egy órán át / *egy óra alatt érdekelték / aggasztották / bosszantották / idegesítették Jánost.
b. János egy órán át / *egy óra alatt érdeklődött a hírek iránt / aggódott a hírek miatt / bosszankodott / idegeskedett a hírek miatt.
- (5) a. A hang öt perc alatt / öt percen át hipnotizálta Jánost.
b. János öt perc alatt / öt percen át hipnotizálódott a hangtól.

Amíg a *felidegesít-felidegesedik* igepár mindkét tagja kompatibilis az α idő alatt és inkompatibilis az α időn át időhatározókkal (3), addig az *érdekel-érdeklődik*, *aggaszt-aggódik*, *bosszant-bosszankodik* és *idegesít-idegeskedik* esetében fordított a helyzet (4). Mindez azt jelenti, hogy az előbbieket telikus, az utóbbiak pedig atelikus viselkedést mutatnak. Azonban vannak olyan igepárok is (pl.: *hipnotizál-hipnotizálódik*), amelyeknek lehet telikus és atelikus olvasatuk is (5).³

Ezzel szemben az *utál-utálkozik* típusú alternáció tagjai sokkal egységesebben viselkednek. Mind a TAE (6a), mind az IAE igék (6b) előfordulhatnak az α időn át időhatározóval, viszont az α idő alatt-tal nem, ezért atelikusak.⁴

- (6) a. János egy éven át / *egy év alatt utálta / gyűlölte / sajnálta / szánta Máriát.
b. János egy órán át / *egy óra alatt utálkozott / gyűlölködött / sajnálkozott / szánakozott.

Ez a sokféleség a statikus-dinamikus viselkedés megkülönböztetése mentén is jelen van. Bizonyos igék kizárólag állapotot jelölnek, másoknak lehet dinamikus olvasatuk is, megint mások pedig csak dinamikus olvasattal bírnak. Pesetsky (1995: 29–30) az angolban a folyamatos aspektus segítségével elkülöníti az állapotot jelölő experienci igéket a dinamikus experienci igék csoportjától. Az állapotot jelölő TTE igék nem igazán kompatibilisek a

³ Akadnak olyan TTE igekötős igék is, amelyeknek szintén lehet telikus és atelikus olvasatuk egyaránt (Rákosi 2006). Az (i) adatai Rákositól (2006: 60) származnak.

(i) *A szovjet propaganda egy hét alatt / egy héten át lenyűgözte a nyugatot.*
A lenyűgöz ige kétféle olvasata a *le* igekötő nem-kontrasztív használatának tulajdonítható, l. Rákosi (2006).

⁴ A TAE igék előfordulhatnak a *meg* igekötővel, ami ezekben az esetekben nemágens állapotot jelölő pszichológiai igékből teljesítmény típusú, állapotváltozást jelölő igéket hoz létre pl.: *meg-utál, megsajnál*, l. Eszes (2006). Ezek az igék telikusak, ahogyan ezt az α idő alatt időhatározóval való összeférhetőségük és az α időn át időhatározóval való inkompatibilitásuk mutatja (i).

(i) *János egy év alatt / *egy éven át megutálta az úszást.*
Az *utálkozik* típusú IAE igék viszont nem jelenhetnek meg a *meg* igekötővel pl.: **meggyűlölködik, *megutálkozok, *megsajnálkozok*.

folyamatos aspektussal (7a), viszont a nem kizárólag állapotot jelölő olvasattal rendelkező TTE igék igen (7b).

- (7) a. ?? *Odd noises were continually depressing Sue.*
fura zajok volt folyamatosan nyomasztották Sue
'Fura zajok nyomasztották Sue-t folyamatosan.'
b. *Odd noises were continually scaring Sue.*
fura zajok volt folyamatosan ijesztgették Sue
'Fura zajok ijesztgették Sue-t folyamatosan.'

A magyarban az *egyre csak* és a *javában* kifejezések előfordulhatnak folyamatos aspektusú mondatban (Kiefer 1992: 827–828, 2009). Ezek a kifejezések dinamikus igékkel összeférnek (8a), viszont állapotot jelölőkkel nem (8b).

- (8) a. *Egyre csak írta a leckéjét.*
b. **Egyre csak látta a lányt.*

Az *egyre csak* teszt alkalmazásával az *aggaszt-aggódik* típusú ige párok között megkülönböztethetőek állapotot jelölő (9), kevésbé állapotot jelölő (10) és dinamikus igék (11).

- (9) a. **Kati egyre csak érdekelte Jánost.*⁵
b. **János egyre csak érdeklődött Kati iránt.*⁶
(10) a. ??*A hírek egyre csak aggasztották Jánost.*
b. ?*János egyre csak aggódott (a hírek miatt).*
(11) a. *Kati egyre csak bosszantotta Jánost.*
b. *Kati egyre csak bosszankodott.*

Az *utál-utálkozik* típusú alternáció esetében a tranzitív tag nem (igazán) fordulhat elő az *egyre csak*-kal (12a, 13a), az intranszitiv változat viszont igen (12b, 13b). Ezért amíg az előbbi állapotot jelöl, addig az utóbbi a dinamikus igék közé tartozik.

- (12) a. ??*János egyre csak sajnálta Máriát.*
b. *János egyre csak sajnálkozott.*

⁵A (9a) és a (11a) adatai Rákositól (2015: 249) származnak.

⁶Az *érdeklődik* igének az experienci olvasata (4b), (9b), (i) mellett van egy ágensi használata is (ii). A két használatot elkülöníthetjük a velük előforduló PP-k segítségével. Az experienci használat az *iránt* posztpozícióval, az ágensi használat pedig a *felől* posztpozícióval fordul elő. Amíg az előbbi esetében kötelező a PP jelenléte, addig az utóbbinál elhagyható a PP.

(i) *János érdeklődik *(Kati iránt).*

(ii) *János érdeklődik (Kati felől).*

Ebben a tanulmányban kizárólag az experienci használatot vizsgálom.

- (13) a. **János egyre csak utálta / gyűlölte / szánta Máriát.*
b. *János egyre csak utálkozott / gyűlölködött / szánakozott.*

A *aggaszt-aggódik* csoport erőteljes változatosságot mutat, telikusság szempontjából vannak köztük telikus és atelikus igék egyaránt, a statikus-dinamikus tulajdonságot tekintve pedig találunk köztük állapotot jelölő és dinamikus igéket is. Az *utál-utálkozik* típusú igepárok azonban egy homogén csoportot alkotnak. Az alternációnak mind a tranzitív, mind az intranszítív tagja atelikus, de amíg az előbbi állapotot jelöl, addig az utóbbi dinamikus.

2. Ágensesség

Minél ágensesebb viselkedést mutat egy ige, annál inkább dinamikus, l. Landau (2010). Vannak az ágensek jelenlétére érzékeny módosítók, mint például a *szándékosan* vagy a *habozás nélkül*, l. Horváth–Siloni (2011: 669). A TTE igék esetében amíg a dinamikus *bosszant* mutathat ágenses viselkedést, addig az állapotot jelölő *érdekel* és *aggaszt* nem (14). Ezeknek az ITE párjaik hasonló viselkedést mutatnak. Az állapotot jelölő *érdeklődik*, és az állapotot jelölő olvasattal is bíró *aggódik* nem férnek össze sem a *szándékosan*-nal, sem a *habozás nélkül*-lel (15a), (15b), viszont a dinamikus *bosszankodik* valamennyire elfogadható, de még mindig jelölt szerkezetet alkot a határozószókkal (15c).

- (14) *János szándékosan / habozás nélkül *érdekelte / *aggasztotta / bosszantotta Máriát.*
- (15) a. **János szándékosan / habozás nélkül érdeklődött Kati iránt.*
b. **János szándékosan / habozás nélkül aggódott a hírek miatt.*
c. ??*János szándékosan / habozás nélkül bosszankodott a hírek miatt.*

Az állapotot jelölő TAE igék nem jelennek meg az ágensek jelenlétére érzékeny módosítókkal (16), a dinamikus *utálkozik* típusú IAE igék azonban mind előfordulhatnak a *szándékosan* határozószóval (17a), a *habozás nélkül*-lel való megjelenésük pedig valamennyire jelölt (17b).

- (16) **János szándékosan / habozás nélkül utálta / gyűlölte / sajnálta / szánta Máriát.*
- (17) a. *János szándékosan utálkozott / gyűlölködött / sajnálkozott / szánakozott.*
b. ?*János habozás nélkül utálkozott / gyűlölködött / sajnálkozott / szánakozott.*

A (14-15) adatai azt mutatják, hogy a TTE és az ITE igék többnyire nem-ágensesek, de találunk köztük olyanokat, amelyek mutathatnak ágenses viselkedést is. A (16-17) adatai kapcsán azt látjuk, hogy amíg a TAE igék nem-ágensesek, addig az ITE igék az experiensi jegyeik mellett ágensi viselkedést is mutatnak.⁷

3. Unergativitás

Az intranszitiv ágensi igék általában az unergatív igék csoportjába sorolhatók, azaz az alanyuk külső argumentumként kerül beillesztésre. Ezek az igék (pl.: *dolgozik*) megjelenhetnek az unergatív rezultatív szerkezetben, l. Simpson (1983), Carrier és Randall (1992), Wechsler (2005) többek között. Ekkor a rezultatív (eredményt jelölő) kifejezés egy az ige által leírt esemény végpontját, végállapotát jelöli. A magyarban két főbb típusú rezultatív kifejezés van jelen; egyrészt a transzlátívuszi (-vV) vagy szublátívuszi (-rV) raggal ellátott névszói kifejezések (18a, 18c), másrészt az igekötők (18b, 18d), l. Komlósy (1992, 1994), É. Kiss (2004, 2006). Az unergatív igék úgy jelenhetnek meg rezultatív kifejezésekkel, hogy kötelező egy áltárgy jelenléte. Az áltárgyak általában visszaható névmások (18a, 18b) vagy elidegeníthetetlen birtok (18c, 18d) formájában fordulnak elő.

- (18) a. *János halálra dolgozta *(magát).*
- b. *János kidolgozta *(magát).*
- c. *Éva vörösre sírta a *(szemét).*
- d. *Éva kisírta a *(szemét).*

Az intranszitiv experiensi igék bizonyos mértékig szintén megjelenhetnek ebben a szerkezetben. Amíg az *aggódik* típusú igék körében ebben a tekintetben is megfigyelhető az egységes viselkedés hiánya (19), addig az *utálkozik* típusú igék homogén csoportot alkotnak (20).

⁷ A Magyar Értelmező Kéziszótár (Pusztai 2014) a következőképpen definiálja az *utálkozik* típusú igéket (i).

- (i) a. *utálkozik*: utálatot érez
- b. *gyűlölködik*: tartósan (és okatlanul) gyűlöletet tanúsít valaki, valami iránt vagy <több személy> egymás iránt. *Ne ~jetek!*
- c. *sajnálkozik*: sajnálatot érez ~ik valakin, valamin | sajnálatát fejezi ki.
- d. *szánakozik*: szánalmat, részvétet érez valaki iránt. ~ valaki sorsán

Az (i)-ben megjelenő értelmezésekből látható, hogy ezeknek az igéknek elsődlegesen az experiensi olvasatuk érvényesül, azonban egyfajta ágensi használatuk (ib), (ic) is megjelenik.

- (19) a. *János kiérdeklődte magát Mari iránt.
b. *János kivonzódta magát Katihoz.
c. János kiaggódta magát a hírek miatt.
d. János halálra idegeskedte magát a hírek miatt.
e. János kibosszankodta magát a hírek miatt.
- (20) a. János kiutálkozta magát.
b. János kigyűlölködte magát.
c. János kisajnálkozta magát.
d. János kiszánakozta magát.

A kizárólag állapotot jelölő *érdeklődik* és *vonzódik* nem alkotnak grammatikus szerkezetet rezultatívokkal az unergatívok mintáját követve (19a, 19b), azonban a dinamikus jegyekkel is rendelkező *aggódik* és a dinamikus *idegeskedik* és *bosszankodik* elfogadhatóak a fenti szerkezetben (19c, 19d, 19e). Az *utálkozik* típusú igék mind előfordulhatnak az unergatív rezultatív szerkezetben (20).

A külső argumentummal rendelkező igék a magyarban a faktitív műveltetés bemenetétül szolgálhatnak (Horváth-Siloni 2011). A lexikai operáció során az ige argumentumszerkezete egy ágens argumentummal bővül, morfológiailag pedig a *-tVt/-Vt* képző hozzákapcsolódik az alapigéhez (21).

- (21) a. *Mari ugrál.*
b. *Az edző / *Az öröm ugráltatja Marit.*

A TTE igék közül az állapotot jelölő igék (pl.: *aggaszt*) nem (22a), viszont a dinamikus igék (pl.: *bosszant*) szolgálhatnak a faktitív műveltetés bemenetétül (22b) (Rákosi 2015:249-250). A (22) adataiból következik, hogy az *aggaszt* ige alanya nem lehet külső argumentum, l. Rákosi (2015: 250).

- (22) a. **Néró a szolgálival aggasztatta az anyját.*
b. *Néró a szolgálival bosszantatta az anyját.*

Az ITE igék esetében az állapotot jelölő *érdeklődik* és *aggódik* szintén agrammatikusak a faktitív műveltető szerkezetben (23a, 23b). A dinamikus *bosszankodik* valamivel elfogadhatóbb, de még mindig jelölt struktúrát alkot (23c).

- (23) a. **János érdeklődtette Máriát Péter iránt.*
b. **János aggódtatta Máriát a hírek miatt.*
c. ??*János bosszankodtatta Máriát a hírek miatt.*

Az *utál* típusú TAE igék nem jelennek meg ebben a struktúrában (24a), viszont a *meg-* igekötővel ellátott változatuk igen (24b), l. Rákosi (2015: 249). Az *utálkozik* típusú IAE igék nem teljesen elfogadhatatlanok a faktitív műveltető szerkezetben, de valamennyire jelöltek (25). Az IAE igéknek nincs *meg-* igekötős megfelelőjük (l. 4. lábjegyzet).

- (24) a. **János utáltatta Máriát.* / **János utáltatta Máriával az úszást.*
 b. *János megutáltatta Máriával az úszást.*
- (25) a. ??*János utálkoztatta Máriát.*
 b. ??*János gyűlölködtette Máriát.*
 c. ??*János sajnálkoztatta Máriát.*
 d. ??*János szánakoztatta Máriát.*

Az *utálkozik* típusú igék egységesen unergatív viselkedést mutatnak. A külső argumentum jelenlétét az unergatív rezultatív és a faktitív műveltető szerkezetekben való megjelenés igazolja. Az *aggódik* típusú igék egy részének lehetnek unergatív jegyei, de ez a tulajdonság nem jellemzi a csoport egészét.

Az 1. táblázat az aspektuális, ágenses és ergatív viselkedés tesztjeit és azok eredményeit foglalja össze.

1. táblázat: *Aspektualitás, ágenseség és ergativitás tesztjeinek összefoglalása*

	TTE igék (<i>aggaszt</i>)	ITE igék (<i>aggódik</i>)	TAE igék (<i>utál</i>)	IAE igék (<i>utálkozik</i>)
<i>α idő alatt</i>	✓/*	✓/*	*	*
<i>α időn át</i>	*/✓	*/✓	✓	✓
<i>egyre csak</i>	*/?/✓	*/?/✓	*/??	✓
<i>szándékosan / habozás nélkül</i>	*/✓	*/??	*	?/ ✓
<i>ki-... magát</i>	-	*/✓	-	✓
<i>-tVt / -Vt</i>	*/✓	*/??	*	??

Amíg a TAE és IAE igék csoportjai többnyire egységes viselkedést mutatnak, a TTE és ITE igék körében viszonylag nagyobb a variáció. A TTE és ITE igék csoportjain belül azonban megfigyelhető, hogy egy TTE ige és annak ITE párja hasonló mintát követnek. Például a TTE és ITE igéken belül a *bosszant* és a *bosszankodik* atelikusak, dinamikusak és lehetnek ágensesek, viszont az *érdekel* és az *érdeklődik* atelikusak, inkább állapotot jelölnek és nemágensesek.

4. Argumentumszerkezet

Az *aggódik* és az *utálkozik* típusú iգեkkal gyakran megjelenik egy PP. Amíg az *aggódik* típusú iգեկ esetében ez a PP az iգe kiinduló szerkezetének a része, addig az *utálkozik* típusú iգեկ többnyire PP nélkül fordulnak elő. Ennek a fejezetnek a központi kérdése az *utálkozik* típusú iգեkkal megjelenő PP-k státusza.

Az *aggaszt-aggódik* típusú alternáció iգéinek argumentumszerkezetével részletesen foglalkozik a vonatkozó szakirodalom: Belletti-Rizzi (1988), Pesetsky (1995), Reinhart (2001), Rákosi (2006), Landau (2010), Alexiadou-Iordăchioaia (2014), többek között. Az alternáció tranzitív tagjával előfordul egy experiens tárgy és egy okozó (26a) vagy egy érzelem tárgya (27a) szemantikai szereppel bíró alany. A váltakozás intranszítív tagjával pedig megjelenik egy experiens alany, és a stimulus is kifejezhető egy PP formájában. A (26-27) adatai Reinharttól (2001: 2) származnak.

- (26) a. *The doctor worried Lucie.*
az orvos aggasztotta Lucie
'Az orvos aggasztotta Lucie-t.'
- b. *Lucie worried (about the doctor).*
Lucie aggódott miatt az orvos
'Lucie aggódott az orvos miatt.'
- (27) a. *His_i health worries every patient_i.*
az.ő egészség aggaszt minden beteg
'Az egészsége_i aggaszt minden beteget_i.'
- b. *Every patient_i worries (about his health_i).*
minden beteg aggódik miatt az.ő egészség
'Minden beteg_i aggódik az egészsége_i miatt.'

Mivel a (27a) mondatból következik a (27b) és a (27b)-ből következik a (27a), így a (27)-ben az *aggaszt* és az *aggódik* argumentumszerkezetében egyaránt megtalálható egy experiens és egy érzelem tárgya argumentum. Viszont a (26) esetében, míg a (26b)-ből következik a (26a), addig a (26a)-ból nem feltétlenül következik a (26b). A (26a) lehet úgy is igaz, hogy Lucie amitt aggódik, amit az orvos Lucie vagy valaki más egészségéről mondott. Ebben az esetben a (26b) nem igaz. Ezért, a (26)-ban az *aggaszt* iգének van egy okozó alanya és egy experiens tárgya, az *aggódik* iգének pedig egy experiens alanya és egy opcionális érzelem tárgya szerepű PP-je.

A PP tematikus szerepét illetően Pesetsky (1995: 56-57) megkülönbözteti az érzelem tárgya (28b) és az érzelem célpontja (29b) szerepeket. A (28-29) adatai Pesetsky (1995)-ből származnak.

- (28) a. *The television set worried John.*
a televízió készülék aggasztotta János
‘A televízió készülék aggasztotta Jánost.’
- b. *John worried about the television set.*
János aggódott miatt a televízió készülék
‘János aggódott a televízió készülék miatt.’
- (29) a. *The article in the Times angered Bill.*
a cikk benne a Times dühítette Bill
‘A Timesban lévő cikk dühítette Billt.’
- b. *Bill was angry at the article in the Times.*
Bill volt dühös arra a cikk benne a Times
‘Bill dühös volt a Timesban lévő cikkekre.’

Pesetsky a *worry* ‘aggaszt’ (28a) és az *anger* ‘dühít’ (29a) igéket úgy elemzi, hogy van egy okozó alanyuk és egy experiens tárgyuk. Az ige által jelölt érzelem és az alany között egyfajta okozói viszony áll fenn. A *worry* ‘aggódik’ esetében azonban megjelenik egy experiens alany és egy érzelem tárgya PP (28b), a *be angry* ‘dühös’ kifejezésnél pedig egy experiens alany és egy érzelem célpontja PP szerepel (29b). Amíg a (28b)-ben a televízió készülék János gondolatainak a tárgyát képezi, addig a (28a)-ban a készülék János aggodalmának az okozója. A (29b)-ben Bill értékelt a cikket és egy negatív véleményt formált róla. Tehát a cikk, az érzelem célpontja, egy értékelési folyamaton ment keresztül.

A görög és román nyelvekben a TTE igék ITE párjával a stimulus különböző prepozíciók segítségével vezethető be (Alexiadou-Iordăchioaia 2014). A dinamikus igék esetében a románban a *de la* prepozíció (30b), a görögben a *me* (31b) vezeti be a stimulust. Az állapotot jelölő igék esetében a románban a *de la*-tól eltérő prepozíciók, a görögben pedig a *ja* prepozíció használatos. Amíg a dinamikus igékkel megjelenő PP-t okozónak, addig az állapotot jelölő igékkel előforduló PP-t érzelem tárgyának vagy érzelem célpontjának tekintik. A (30-33) adatai Alexiadou-Iordăchioaia (2014: 63)-ből származnak.

- (30) a. *Știrile au enervate-o pe Maria.*
news.the have annoyed-her ACC Mary
‘The news annoyed Mary.’
‘A hírek felidegesítették Máriát.’

- b. *Maria s-a enervat de la ştiri.*
 Mary RF-has annoyed of at news
 ‘Mary got annoyed with the news.’
 ‘Mária felidegesedett a hírektől.’
- (31) a. *Ta nea enohlisan ti Maria.*
 the news annoyed.ACT the Mary.ACC
 ‘The news annoyed Mary.’
 ‘A hírek felidegesítették Máriát.’
- b. *I Maria enohlithike me ta nea.*
 the Mary annoyed.NACT with the news
 ‘Mary got annoyed with the news.’
 ‘Mária felidegesedett a hírektől.’

Az ITE igékkel okozókat bevezető román *de la* és görög *me* prepozíciók okozókat fejeznek ki az antikauzatív igékkel is (32b), (33b), l. Alexiadou-Iordăchioaia (2014: 63).

- (32) a. *Ion a ars mâncarea.*
 John has burnt food.the
 ‘John burnt the food.’
 ‘János megégette az ételt.’
- b. *Mâncarea s-a ars de la focul puternic.*
 food.the RF-has burnt of at fire strong
 ‘The food burnt with the strong fire.’
 ‘Az étel megégett az erős tűztől.’
- (33) a. *O Janis ekapse ti supa.*
 the John burnt.ACT the soup
 ‘John burnt the soup.’
 ‘János megégette a levest.’
- b. *I supa kaike me ti dinati fotia.*
 the soup burnt.NACT with the strong fire
 ‘The soup burnt from the strong fire.’
 ‘A leves megégett az erős tűztől.’

A magyarban az *aggódik* típusú igék szintén szelektálnak egy okozó PP-t, l. Komlósy (2000), Rákosi (2009), ami általában egy ablatívuszi raggal (-*tVI*) ellátott névszói kifejezés (34b) vagy egy okozót kifejező névutó (*miatt*) (35b) formájában jelenik meg. A (34b) Rákosi (2009: 183)-ból származik.

- (34) a. *A zaj megijesztette Jánost.*
 b. *János megijedt a zajtól.*

- (35) a. *A hírek aggasztják Jánost.*
b. *János aggódik a hírek miatt.*

Az ablatívuszi esetraggal ellátott névszói kifejezés az antikauzatív igékkel is egy okozót vezet be (36b), l. Rákosi (2009, 2012). Rákosi (2009) amellett érvel, hogy az ablatívuszi esetraggal ellátott okozók különböző típusúak lehetnek. Amíg az *aggódik* típusú igékkel megjelenő okozók az ige argumentum-szerkezetének a részét képezik, addig az antikauzatívokkal előforduló okozók nem. Az utóbbit egyfajta thematikus adjunktumnak tekinti.

- (36) a. *A huzat kinyitotta az ablakot.*
b. *Az ablak kinyílt a huzattól.*

Az *utál* típusú tranzitív TAE igék kiinduló szerkezetében Reinhart (2001) rendszerében két argumentum van; egy *experiens* és egy téma. Pesetsky (1995) az utóbbi argumentumot az érzelem célpontjának tekinti, mivel a zenét, az érzelem célpontját, értékelte az *experiens* alany, János.

- (37) *John hates music.*
János utálja zene
'János utálja a zenét.'

Az *utálkozik* típusú igék alapesetben PP nélkül jelennek meg, azonban olykor lehetséges, hogy előfordul velük egy PP.

- (38) a. *János sajnálja Máriát.*
b. *János sajnálkozik (Márián).*

Ebben az esetben a PP-t nem tekinthetjük okozónak, hanem inkább az érzelem célpontja szerepet kapja, mivel az *experiens* értékeli, és kialakít róla valamiféle véleményt. Ezeknek a PP-knek a formája igen sokféle lehet. Az érzelem tárgyát kifejezhetik különböző esetraggal (pl.: ablatívuszi (39c), (39d), szuperesszívuszi (39a, 39e, 39f, 39g), szublatívuszi (39j), inesszívuszi (39h, 39i)) ellátott névszói kifejezések, illetve utónevek (pl.: *miatt* (39b)) egyaránt. A (39) adatai a Magyar Nemzeti Szövegtárból⁸ származnak.

- (39) a. *Ha csak sajnálkoznánk a jelen jellemzőin, az nem vezetne sehova.*
b. *Az olasz sajtó sajnálkozott a rendezési malőr miatt.*
c. *Valójában nem tudta, miért, de izgatott kíváncsisággal utálkozott Porszkitól.*
d. *Különbem sem hasznos érzés, mert aki valamitől utálkozik, az elsősorban önmagát alázza meg szűkkeblülésével.*

⁸ A Magyar Nemzeti Szövegtárról l. Váradi (2002).

- e. *A cukrászda vendégserege, az egész város szánakozott a szegény cukrászon.*
- f. *Akinek szíve tehát az emberiségért dobogni tud, az ismeri a világfájdalmat és szánakozik a világ sorsán.*
- g. *Mikor veszitek észre, hogy csak felveti a témákat, aztán szépen élvezkedik a válaszokon, és bele se kottyan?*
- h. *De nem élvezkedik a sikerben, jön a következő kérdés: - Mivel foglalkozol? - Irodalmár vagyok.*
- i. *Éppen ezért bizakodik a csapat a tisztas helytállásban.*
- j. *Aki másra gyűlölködik, az lehet harcos, de nem humanista.*

A PP formájának a változatossága azt jelzi, hogy a PP nem része az ige argumentumszerkezetének.

Az *aggódik* és az *utálkozik* típusú igék mellett egyaránt megjelenhet egy PP. Az *aggódik* esetében ezeket az opcionális PP-eket tekinthetjük okozónak, érzelem tárgyának vagy érzelem célpontjának. Az *utálkozik* típusú igéknél viszont a PP nem okozó, hanem az érzelem célpontja. Amíg az előbbi ige típus esetében a PP az ige argumentumszerkezetének a része, addig az utóbbinál nem.

5. Morfológiai tulajdonságok

Az *aggaszt-aggódik* típusú alternáció tagjai morfológiailag a kauzatív-antikauszatív ige párok mintáját követik több nyelvben is, mint például a héberben, l. Reinhart (2001), a románban, a görögben, l. Alexiadou-Iordăchioaia (2014) és a magyarban, l. Rákosi (2006). A kauzatív alternáció morfológiai szempontból igen változatos a magyarban, l. Komlósy (2000), a Haspelmath (1993) által azonosított csoportok mindegyikére találhatunk példát. A tanulmány csak a gondolatmenet szempontjából releváns kategóriákkal foglalkozik. Ahogyan a 2. táblázat mutatja, bizonyos esetekben a kauzatív tag van morfológiailag jelölve, máskor az antikauzatív tag, megint máskor pedig a kauzatív és az antikauzatív tag ugyanabból a szótőből származik, azonban eltérő ige képzőkkel vannak ellátva.

2. táblázat: Az (anti-)kauzatív alternáció morfológiai tulajdonságai a magyarban

	kauzatív ige	antikauzatív ige
jelölt kauzatív ige	<i>éget</i> ⁹	<i>ég</i>
jelölt antikauzatív ige	<i>zár</i>	<i>záródik</i>
közös tő	<i>fejleszt</i>	<i>fejlődik</i>
	<i>terjeszt</i>	<i>terjed</i>
	<i>fordít</i>	<i>fordul</i>
	<i>fehérít</i>	<i>fehéredik</i>

A 3. táblázat az *aggaszt-aggódik* típusú igék morfológiai viselkedését mutatja. Az (anti-)kauzatív váltakozáshoz hasonlóan az *aggaszt-aggódik* esetében is kaphat morfológiai jelölést a TTE ige, az ITE ige, vagy akár mindkettő, de ekkor különböző igekepzők jelennek meg az alternáció két tagján.

3. táblázat: Az *aggaszt-aggódik* típusú alternáció morfológiai tulajdonságai a magyarban

	TTE ige	ITE ige
jelölt TTE ige	<i>megdöbrent</i>	<i>megdöbben</i>
jelölt ITE ige	<i>vigasztal</i>	<i>vigasztalódik</i>
közös tő	<i>aggaszt</i>	<i>aggódik</i>
	<i>csüggeszt</i>	<i>csügged</i>
	<i>csábít</i>	<i>csábul</i>
	<i>undorít</i>	<i>undorodik</i>

A 2. és 3. táblázat adataiból látható, hogy az *aggaszt-aggódik* típusú és a kauzatív-antikauzatív alternáció morfológiai stratégiái megegyeznek, továbbá, az igekepzők alakjai is egyformák. A morfológiai hasonlóság egyfajta kapcsolatot mutat a két különböző típusú váltakozás között.

Az *utál-utálkozik* típusú alternáció tagjai azonban másféle morfológiai jegeket mutatnak, viselkedésük a visszaható és kölcsönös igékéhez hasonlít. A *kVzVk/-kVdVk* morfémák kapcsolódhatnak főnevekhez, melléknemekhez és igékhez, l. Kiefer-Ladányi (2000), Rebrus (2000). Ahogyan a 4. és 5. táblázat adatai is mutatják, ezek az igekepzők gyakran megjelennek reflexív és reciprok igéken, l. Rebrus (2000), Rákosi (2008).

⁹ Az igekepzőket félkövérrel jelölöm.

4. táblázat: Visszaható igék morfológiai tulajdonságai a magyarban

tranzitív ige	reflexív ige
<i>mos</i>	<i>mosakodik</i>
<i>fésül</i>	<i>fésülködik</i>
<i>borotvál</i>	<i>borotválkozik</i>
<i>töröl</i>	<i>törölközik</i>

5. táblázat: Kölcsönös igék morfológiai tulajdonságai a magyarban

tranzitív ige	reciprok ige
<i>ölel</i>	<i>ölelkezik</i>
<i>talál</i>	<i>találkozik</i>
<i>ver</i>	<i>verekedik</i>

Az *utálkozik* típusú igék esetében ugyanez a *-kVzVk/-kVdVk* igeképző kapcsolódik hozzá az *utál* típusú tranzitív párhoz, ahogyan ez a 6. táblázatban látható.

6. táblázat: Az *utál-utálkozik* típusú alternáció morfológiai tulajdonságai a magyarban

TAE ige	IAE ige
<i>utál</i>	<i>utálkozik</i>
<i>gyűlöl</i>	<i>gyűlölködik</i>
<i>sajnál</i>	<i>sajnálkozik</i>
<i>szán</i>	<i>szánakozik</i>
<i>bízik</i>	<i>bizakodik</i>
<i>élvez</i>	<i>élvezkedik</i>
<i>imád</i>	<i>imádkozik</i>
<i>csodál</i>	<i>csodálkozik</i>

Az adatokból látható, hogy a visszaható és a kölcsönös igék esetében a *-kVzVk/-kVdVk* igeképző egy tranzitív igehez kapcsolódik. Az *utálkozik* típusú igék ugyanezt a mintát követik, viszont nem minden TAE igenek van IAE párja pl.: *tisztel*, *lenéz*.

Az *aggódik* és az *utálkozik* típusú igék eltérő morfológiai viselkedést mutatnak. Amíg az előbbi az antikauzatívok mintáját, addig az utóbbi a reflexív és reciprok igék mintázatát követi.

6. Az eddigiek összefoglalása

Az *aggódik* és *utálkozik* típusú igék aspektuális, ágenses, unergatív, argumentumszerkezeti és morfológiai sajátosságait áttekintve a következőket lehet megállapítani. Az *aggódik* típusú igék egy relatíve heterogén osztályt alkotnak. Aspektuális szempontból találunk köztük telikus, atelikus, állapotot jelölő és dinamikus igéket egyaránt. Ezek az igék többnyire nemágensesek és csak szórványosan mutatnak unergatív jegyeket. Minél ágensesebb egy ige, annál dinamikusabb, és annál inkább mutat unergatív viselkedést. Megjelenhet velük egy PP, amelyet tekinthetünk okozónak, érzelem tárgyának vagy érzelem célpontjának, továbbá, ez a PP része az ige argumentumszerkezetének. Morfológiai szempontból az antikauzatívok mintáját követik.

Ezzel szemben az *utálkozik* típusú igék egy homogén csoportot képeznek. A csoportba tartozó összes ige atelikus és dinamikus viselkedést mutat aspektuális szempontból. Ezek az igék egységesen ágensesek és unergatívak. Többnyire PP nélkül jelennek meg, de felbukkanhat mellettük egy PP, ami az érzelem célpontjának tekinthető, illetve nem része az ige argumentumszerkezetének. Morfológiai jegyeiket tekintve a reflexív és reciprok igékkel rokoníthatók. A következő részben ismertetem azt a lexikai szabályt, ami a TAE igékből IAE igéket hoz létre.

7. Elemzés

Az IAE igék argumentumszerkezete eddig kevés figyelmet kapott a szakirodalomban. Ebben a részben meghatározom az *utálkozik* típusú igék argumentumstruktúráját Reinhart (2000, 2001) Theta Rendszerének elméleti keretében, és azt a lexikai szabályt, ami az IAE igéket a TAE párjukból létrehozza. A rendszer két bináris primitív jeggyel dolgozik: [+/-c] (= *cause change* 'okozó'), [+/-m] (= *mental state* 'mentálisan érintett'). Ezek a jegyek csoportokat hoznak létre. Amikor egy igének egynél több argumentuma van, akkor ezek a csoportok különböző indexeket kapnak a lexikonban (40).

(40) Jelölés a lexikonban:¹⁰

Ha az ige egynél több argumentumú:

- A csak [-] jegyekkel rendelkező argumentumok 2-es indexet kapnak.
- A csak [+] jegyekkel rendelkező argumentumok 1-es indexet kapnak.
- Ha a lexikai tételben van egy csak [+] jegyekkel rendelkező argumentum, és egy teljesen specifikált [/ α ,-c] argumentum, az ige akkuzatívuszi esetet oszt ki.

¹⁰ A jelölési (40) és beillesztési (41) szabályok Reinhart (2001)-ből származnak.

(41) **Beillesztési szabályok:**

- a. A 2-es indexszel rendelkező argumentumok belsőleg kerülnek beillesztésre.
- b. Az 1-es indexszel rendelkező argumentumok külsőleg kerülnek beillesztésre.
- c. Amennyiben ezt semmi nem tiltja, az argumentum külsőleg kerül beillesztésre.¹¹

Miután a csoportok megkapták a megfelelő indexüket a lexikonban, az argumentumok beillesztésre kerülnek a beillesztési szabályoknak (41) megfelelően. A jelölési és beillesztési szabályok biztosítják a lexikonban tárolt információk leképezését a szintaxisba. A lexikai tételekbe be vannak építve a leképezési szabályok a különböző indexek segítségével. Ezek a jelölési szabályok nem idioszinkratikusak az egyes lexikai tételekre, hanem univerzálisan alkalmazhatók minden i­gére.

Az *aggaszt* típusú i­gék kiinduló lexikai tételében 3 argumentum van: egy okozó [+c], egy experiens [-c+m] és egy téma [-m]. Mindhárom szerep rögzítve van a kiinduló lexikai tételben, viszont ez a három argumentum nem jelenhet meg egyszerre egy deriváció során. A jelölési szabályok (40) következtében a [-m] argumentum 2-es indexet kap, a [+c] argumentum 1-es indexet, a [-c+m] argumentum pedig nem kap indexet. Az ige akkuzatívuszi esetet oszt ki, mivel van egy csak [+] jegyekkel rendelkező argumentum [+c] és egy teljesen specifikált [/α/-c] argumentum [-c+m]. A [+c] okozó argumentum aluspecifikált az [/m] jegyet tekintve. Ez a külső argumentum többféleképpen interpretálható. Realizálódhat nem specifikált okozóként [+c] *the noise* ‘a zaj’, ágensként [+c+m] *Max* ‘Max’ vagy pedig eszközként [+c-m] *the gun* a ‘fegyver’ (42a).

- (42) a. *The noise/ Max/ the gun worried Lucie.*
 a zaj Max a fegyver idegesítette Lucie
 ‘A zaj/Max/A fegyver idegesítette Lucie-t.’
 - b. *Lucie worried (about Max).*
 Lucie idegeskedett miatt Max
 ‘Lucie idegeskedett Max miatt.’
- (43) $V_{aggasztACC} \langle [+c]_1 [-c+m] [-m]_2 \rangle \rightarrow V_{aggódik} \langle [-c+m] [-m]_2 \rangle$

¹¹ Reinhart (2000) Theta Rendszerében ha egy argumentum belsőleg kerül beillesztésre, akkor az az ige komplementuma lesz. Külső beillesztéskor pedig az argumentum a vP funkcionális projekció Spec-jében foglal helyet, l. Kratzer (1996).

Az *aggódik* típusú ITE igék (42b) argumentumszerkezetét úgy kapjuk, hogy az *aggaszt* típusú igék kiinduló argumentumszerkezetén végbemegy egy törlési művelet (*reduction operation*) a lexikonban, l. Reinhart (2001: 6). A kiinduló lexikai tétel tartalmaz egy [+c] argumentumot, ezért alkalmazható a törlési művelet. Külső argumentum törlésekor az argumentum teljesen eltűnik és vele együtt az ige akkuzatívuszi esetet kiosztó képessége is. Az *aggódik* esetében az *experiens* [-c+m] alany külsőleg, az opcionálisan megjelenő érzelem tárgya [-m] PP pedig belsőleg kerül beillesztésre (43).

Az *utál* típusú TAE igék kiinduló szerkezetében két argumentum van; egy *experiens* [+m] és egy téma/érzelem tárgya [-c-m]. Itt az előbbi 1-es indexet kap, ezért külsőleg, az utóbbi pedig 2-es indexet kap, így belsőleg kerül beillesztésre (44).

$$(44) \quad V_{utálACC} < [+m]_1 [-c-m]_2 >$$

Az *utálkozik* típusú IAE igék argumentumstruktúrája eddig nem volt meghatározva. A fejezet további részében a reflexívek és az antikauzatívok diszkusszió szempontjából releváns tulajdonságait tekintem át, ezt követően pedig megfogalmazok egy lexikai szabályt, ami a TAE igékből IAE igéket képez.

Az *utálkozik* típusú igék morfológiája a visszaható és a kölcsönös igék mintázatát követi. A reflexív igéknek (45a) gyakran létezik egy tranzitív megfelelőjük, ahol az ige tárgya egy visszaható névmás (45b).

(45) a. *János mosakodik.*

b. *János mossa magát.*

A magyarban a reflexiválás tekinthető egyfajta lexikai operációnak, l. Reinhart-Siloni (2005), Rákosi (2008). A reflexív igék kiinduló szerkezetében két argumentum van – egy ágens [+c+m] és egy páciens [-c-m] –, amelyekből a reflexiválás művelete egy komplex ágens-páciens argumentumot hoz létre (46).

$$(46) \quad V_{trACC} < [+c+m]_1 [-c-m]_2 > \rightarrow V_{refl} < [[+c+m] [-c-m]] >$$

A reflexiválás során nem a külső [+c+m], hanem a belső [-c-m] argumentum ‘törlésére’ kerül sor. Ebben az esetben viszont nem tűnik el teljesen az argumentum, hanem továbbra is jelen van az interpretálás szintjén, ugyanis a megmaradt argumentum egy komplex ágens-páciens szereppel bír [[+c+m] [-c-m]], amit a kettős szögletes zárójel jelez.

Amíg a (45a)-ból következik a (45b), addig az *utálkozik* esetében ez nem igaz (47).

- (47) a. *János utálkozik.*
b. *János utálja magát.*

Habár az *utálkozik* típusú igék és a reflexív igék morfológiája hasonlít, az *utálkozik* típusú igéknek nincsen visszaható szemantikájuk. A reflexiválás művelete nem alkalmazható az *utál* típusú igék argumentumszerkezetére.

Az *utálkozik* típusú igék egy további tulajdonsága, hogy előfordulhat mellettük egy érzelem célpontja PP (48b).

- (48) a. *János sajnálja Máriát.*
b. *János sajnálkozik (Márián).*

Ez a PP nem része az ige argumentumszerkezetének a PP formájának sokfélesége miatt, illetve mert ezek az igék többnyire önállóan, PP nélkül jelennek meg. A PP opcionális előfordulása viszont mégis azt jelzi, hogy a TAE ige téma/érzelem célpontja argumentuma mégsem tűnik el teljesen, valamilyen szinten továbbra is jelen van az intranszítív változat argumentumszerkezetében.

Reinhart (2001) Theta Rendszerében az antikauzatív igék (49b) a kauzatív igék (49a) kiinduló szerkezetéből származtathatók, az *aggaszt-aggódik* típusú alternációhoz hasonlóan, a [+c] argumentumuk törlésén keresztül (50).

- (49) a. *The wind/Max/ the key opened the door.*
a szél Max a kulcs kinyitotta az ajtó
'A szél/Max/A kulcs kinyitotta az ajtót.'
b. *The door opened.*
az ajtó kinyílt
'Az ajtó kinyílt.'

- (50) $V_{open'kinyit'ACC} < [+c]_i [-c-m]_2 > \rightarrow V_{open'kinyilik} < [-c-m]_2 >$

Az antikauzatív igékkel együtt előfordulhat egy okozó PP, többek között az angolban, a németben, a görögben, l. Alexiadou és mtsai (2006) és a magyarban, l. Komlósy (2000), Rákosi (2009). A magyarban ez az okozó általában az ablatívuszi esetraggal ellátott névszói kifejezés segítségével vezethető be (51b).

- (51) a. *A huzat kinyitotta az ablakot.*
b. *Az ablak kinyílt a huzattól.*

Rákosi (2009) ezeket az antikauzatívokkal megjelenő okozó PP-ket [+c-m] tematikus adjunktumoknak tekinti. Ezek a PP-k opcionálisan jelennek meg, amit a kerek zárójelek jeleznek, továbbá, az ige argumentumszerkezetének

nem képezik a részét, ezért a kúpos zárójeleken kívülre kerülnek. Mivel tematikailag kódolva vannak, az ige lexikai tételében fel vannak tüntetve.

$$(52) \quad V_{\text{kinnyitk}} \langle [-c-m]_2 \rangle ([+c-m])$$

Az *utálkozik* típusú igék mellett előfordulhat egy érzelem célpontja PP, amelyet különböző esetraggal ellátott névszói kifejezések vagy névutók formájában fejezhetünk ki. A PP opcionális jelenléte és alakjának változatossága az adjunktumokhoz hasonló viselkedésre utal, azonban szemantikailag az érzelem célpontja tematikus szerepet kapja. Rákosi (2009) az antikauzatívokkal megjelenő okozó PP-ket tematikus adjunktumokként elemzi. Ehhez hasonlóan az *utálkozik* típusú igékkel megjelenő érzelem célpontja PP-t szintén tekinthetjük egyfajta tematikus adjunktumnak. A Theta Rendszer elméleti keretében a következő argumentumszerkezetet és lexikai szabályt javaslom az *utálkozik* típusú igék esetében (53).

$$(53) \quad V_{\text{utálACC}} \langle [+m]_1 [-c-m]_2 \rangle \rightarrow V_{\text{utálkozik}} \langle [+m]_1 \rangle ([-c-m])$$

Az *utálkozik* típusú igék alanyi argumentuma aluspecifikált az okozói jegyet tekintve. Az argumentum teljes specifikálás esetén lehet ágens [+c+m] vagy experiens [-c+m], ami megmagyarázza az experiens és ágensi viselkedést. A lexikai operáció során a [+m] argumentum indexe nem törődik. Mivel eredetileg 1-es indexet kap, ezért külsőleg kerül beillesztésre, ami alátámasztja az unergatív viselkedést. A [-c-m] érzelem célpontja argumentum nem része az *utálkozik* argumentumszerkezetének, ezért a kúpos zárójeleken kívül helyezkedik el. Az argumentum opcionális jelenlétét a kerek zárójelek jelzik. Mivel tematikailag kódolva van, ezért fel van tüntetve az ige lexikai tételében. Ez az argumentum egy tematikus adjunktum és VP adjunktumként kerül beillesztésre. A PP státusza összhangban van azokkal a tulajdonságaival, hogy nem kötelező kifejezni, és hogy formáját tekintve igen sokféle lehet.

Összefoglalva, az (53) lexikai szabály állapotot jelölő TAE igékből dinamikus IAE igéket hoz létre. Az igepár tagjai között formai és szemantikai kapcsolat is megfigyelhető. Az IAE tagon a reflexív és reciprok igékre jellemző *-kVdVk/-kVzVk* igeképző jelenik meg, viszont az IAE ige szemantikáját tekintve nem reflexív. Szemantikailag a tranzitív tagból következik az intranzitív tag és az intranzitívából a tranzitív tag.

Az 5. Morfológiai tulajdonságok részben említésre került, hogy vannak olyan TAE igék, amelyeknek nincs IAE párjuk, pl.: *kedvel*, *lenéz*. Lehetséges, hogy ezek a tranzitív állapotot jelölő igék idioszinkratikusak és az (53)-ban megfogalmazott lexikai szabály nem tud belőlük dinamikus igéket létrehozni. Ezeknek az eseteknek a mélyebb feltérképezése további kutatás tárgyát képezi.

8. Összegzés

Ebben a tanulmányban részletesen megvizsgáltam az eddig kevésbé kutatott *utálkozik* típusú IAE igéket az aspektus, ágensesség, unergativitás, argumentumszerkezet és morfológia mentén. Ezt követően Reinhart (2000, 2001) Theta Rendszerének elméleti keretében javaslatot tettem egy lexikai szabályra, amely az IAE igéket létrehozza a TAE párjukból.

A vizsgálat során kiderült, hogy az *utálkozik* típusú IAE igék egy homogén csoportot alkotnak az *aggódik* típusú ITE igék heterogén osztályával szemben. Az IAE igék atelikusak és dinamikusak az aspektusukat tekintve. Ezen kívül ágenses viselkedést mutatnak, mivel összeférnek az ágensekre vonatkozó határozószókkal (*szándékosan*). Rezultatív kifejezésekkel is grammatikus szerkezetet alkotnak az unergatív igék mintáját követve. Morfológiájuk megegyezik a reflexív és reciprok igékével.

Ezeket a dinamikus IAE igéket a következő lexikai szabály hozza létre az állapotot jelölő TAE igékből:

$$(54) \quad V_{utálAcc}<[+m]_1[-c-m]_2> \rightarrow V_{utálkozik}<[+m]_1>([-c-m])$$

Az IAE igék argumentumszerkezetében van egy *experiens* [+m] alany és egy opcionálisan megjelenő érzelem célpontja PP [-c-m]. Ez a PP az antikauzatív igékkel megjelenő okozókhöz hasonlóan egyfajta tematikus adjunktumnak tekinthető, l. Rákosi (2009). Léteznek olyan TAE igék, amelyeknek nincs IAE párjuk. A kérdés, hogy ezekben az esetekben pontosan miért nem alkalmazható a lexikai szabály, további kutatás tárgya.

Hivatkozások

- Alexiadou, Artemis – Anagnostopoulou, Elena – Schäfer, Florian 2006. The properties of anticausatives cross-linguistically. In Mara Frascarelli (ed.) *Phases of Interpretation*. Berlin, Mouton de Gruyter, 187–212.
- Alexiadou, Artemis – Iordăchioaia, Gianina 2014. The psych causative alternation. *Lingua* **148** (September): 53–79.
- Belletti, Adriana – Rizzi, Luigi 1988. Psych-verbs and θ -theory. *Natural Language and Linguistic Theory* **6**: 291–352.
- Carrier, Jill – Randall, Janet 1992. The Argument Structure and Syntactic Structure of Resultatives. *Linguistic Inquiry* **23**(2): 173–234.
- É. Kiss Katalin 2004. Egy igekötőelmélet vázlata. *Magyar Nyelv* **C**: 15–42.
- É. Kiss Katalin 2006. The function and the syntax of the verbal particle. In É. Kiss Katalin (ed.) *Event structure and the left periphery*. Dordrecht, Springer, 17–55.
- Eszes Boldizsár 2006. Verbal particles telicizing stative psych verbs. In É. Kiss Katalin (ed.) *Event structure and the left periphery*. Dordrecht, Springer, 57–73.

- Haspelmath, Martin 1993. More on the typology of inchoative/causative verb alternations. In Bernard Comrie – Maria Polinsky (eds.) *Causatives and Transitivity 23*. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins, 87–111.
- Horvath Julia – Siloni, Tal 2011. Causatives across components. *Natural Language and Linguistic Theory* 29(3): 657–704.
- Kiefer Ferenc 1992. Az aspektus és a mondat szerkezete. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan. 1. Mondattan*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 797–886.
- Kiefer Ferenc 2009. Types of temporal adverbials and the fine structure of events. In É. Kiss Katalin (ed.) *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces 20*. Berlin, Mouton de Gruyter, 247–267.
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária 2000. Morfoszintaktikailag semleges szóképzés. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 165–214.
- Komlósy András 1992. Régensek és vonzatok. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan. 1. Mondattan*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 299–528.
- Komlósy András 1994. Complements and Adjuncts. In Kiefer Ferenc – É. Kiss Katalin (eds.) *Syntax and Semantics. The Syntactic Structure of Hungarian*. San Diego, Academic Press, 91–178.
- Komlósy András 2000. A műveltetés. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 215–292.
- Kratzer, Angelika 1996. Severing the external argument from the verb. In Johan Rooryck – Laurie Zaring (eds.) *Phrase structure and the lexicon*. Dordrecht, Kluwer, 109–137.
- Landau, Idan 2010. *The Locative Syntax of Experiencers*. Cambridge, MIT Press.
- Pesetsky, David 1995. *Zero Syntax: Experiencers and Cascades*. Cambridge, MIT Press.
- Pusztai Ferenc 2014. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Rákosi György 2006. *Dative Experiencer Predicates in Hungarian*. PhD disszertáció, Utrecht, LOT.
- Rákosi György 2008. The inherently reflexive and the inherently reciprocal predicate in Hungarian: each to their own argument structure. In Ekkehard König – Volker Gast (eds.) *Reciprocals and reflexives: Theoretical and typological explorations. Trends in linguistics 192*. Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 411–450.
- Rákosi György 2009. Ablative causes in Hungarian. In Marcel den Dikken – Robert M. Vago (eds.) *Approaches to Hungarian 11. Papers from the 2007 New York Conference*. Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins, 167–196.
- Rákosi György 2012. In defence of the non-causative analysis of anticausatives. In Martin Everaert – Marijana Marelj – Tal Siloni (eds.) *The Theta System: Argument Structure at the Interface*. Oxford, Oxford University Press, 177–199.
- Rákosi György 2015. Psych verbs, anaphors and the configurationality issue in Hungarian. In É. Kiss Katalin – Surányi Balázs – Dékány Éva (eds.) *Approaches to*

- Hungarian 14. Papers from the 2013 Piliscsaba Conference.* Amsterdam – Philadelphia, John Benjamins, 245–265.
- Rebrus Péter 2000. Morfofonológiai jelenségek. In Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 763–947.
- Reinhart, Tanya 2000. *The Theta System: Syntactic realization of verbal concepts.* UIL-OTS Working Papers in Linguistics 00.0., University of Utrecht.
- Reinhart, Tanya 2001. Experiencing derivations. In Rachel Hastings – Brendan Jackson – Zsófia Zvolenszky (eds.) *Proceedings of Semantics and Linguistic Theory (SALT) XI.* Ithaca, Cornell University, 365–387.
- Reinhart, Tanya – Siloni, Tal 2005. The lexicon-syntax parameter: Reflexivization and other arity operations. *Linguistic inquiry* **36**(3): 389–436.
- Rozwadowska, Bożena 2005. A new perspective on event participants in psychological states and events. In Hans Broekhuis – Norbert Corver – Riny Huybregts – Ursula Kleinhenz – Jan Koster (eds.) *Organizing Grammar. Linguistic Studies in Honor of Henk van Riemsdijk.* Berlin, Walter de Gruyter, 563–571.
- Simpson, Jane 1983. Resultatives. In Lori Levin – Malka Rappaport – Annie Zaenen (eds.) *Papers in Lexical-Functional Grammar.* Bloomington – Indiana, Indiana University Linguistics Club, 143–157.
- Váradi Tamás 2002. The Hungarian National Corpus. *Proceedings of the 3rd LREC Conference.* Spanyolország, Las Palmas, 385–389. <http://corpus.nytud.hu/mnsz>.
- Wechsler, Stephen 2005. Resultatives under the ‘event-argument homomorphism’ model of telicity. In Nomi Erteschik-Shir – Tova Rapoport (eds.) *The syntax of aspect.* Oxford, Oxford University Press, 255–273.
- Zaicz Gábor 2013. *Etimológiai Szótár: Magyar Szavak és Toldalékok Eredete.* Budapest, Tinta Könyvkiadó.